

Šta mogu da naučim od daoista

KONTRASTEG

0 | 1

Jan De Meyer
WAT KAN IK LEREN VAN DE TAOÏSTEN?

© Pelckmans, 2020, Belgijë, pelckmansuitgevers.be
© za srpsko izdanje Futura publikacije

Urednik Relja Dražić

Štampa: Cakum pakum, Beograd, 2025

Korice: Reizenmann

Tiraž 500

Zastupnik u Holandiji: New Book Collective Amsterdam www.newbookcollective.com

This book was published with support of the Flemish Literature Fund www.flandersliterature.be Ovo izdanje realizovano je zahvaljujući podršci fondacije Flamanska književnost/ www.flandersliterature.be

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
221.3

ДЕ Мејер, Јан, 1961 -

Šta mogu da naučim od daoista? / Jan De Mejer ; prevela s holandskog Olivera Petrović van der Leuv. - Novi Sad : Futura publikacije, 2025 (Beograd : Cakum pakum). - 177 str. ; 22 cm. - (Kontrateg)

Prevod dela: Wat kan ik leren van de taoïsten? / Jan De Meyer. - Tiraž 500. - Str. 173-176: Pogovor / O. v. D. Leeuw Petrović. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Izvori citata: str. 170-172.

ISBN 978-86-7188-236-1

a) Таоизам

COBISS.SR-ID 169145609

ŠTA MOGU DA NAUČIM OD DAOISTA?

Jan De Mejer

prevela s nizozemskog
Olivera Petrović van der Leuv

Sadržaj

Uvod pre ličnog uvida /	7
Značenja <i>daoa</i> /	12
Blaga snaga /	37
„Delanje iz praznog“ i spontanost /	51
Anarhistička utopija? /	79
Relativnost i jedinstvo /	95
Od veštine preživljavanja do umetnosti života /	112
Zaborav /	130
Čovek <i>daoa</i> /	146
Lični uvid i razmišljanja /	165
Literatura i preporuke za čitanje /	169
Izvori citata /	170
Pogovor /	173

Za Harolda Polisa

Uvod pre ličnog uvida

Drvo koje se beskonačno razgranava i razvija po sopstvenoj inherentnoj logici: to je najbolji način da sebi predstavimo daoizam¹. Drvo daoizma staro je više od dve i po hiljade godina i uprkos svim okolnostima prilično je dobrog zdravlja. Toliko je duboko ukorenjeno u kineskom društvu da te korene nisu uspeli da iščupaju ni Mongoli, ni zapadni misionari, ni njima inspirisani reformatori, ni kineski marksisti. Maoisti su poslednji pokušali da iskorene daoizam nakon osnivanja Narodne Republike Kine 1949. godine, posebno tokom kulturne reluvucije (1966-1976). Ispostavilo se da ni ta erupcija masovne histerije nije bila fatalna. Uprkos svim pokušajima da se izbrišu tragovi tradicionalne Kine, u daoističkim hramovima pokrajine Hunan, rodnog kraja Mao Cedunga, njega i danas slave kao sveca zaštitnika.

Ko želi da upozna daoizam mora se najpre osloboditi predrasuda koje opstaju ne samo zahvaljujući mnogim autorima popularnih publikacija, već delom i akademskom establišmentu. I dalje nam prečesto serviraju predstave kako je daoizam u početku bio filozofija, ali se ubrzo izrodio u narodnu religiju punu praznoverja i *hocus pocusa*. Pojmovi „filozofija“ i „religija“ prodrli su u kineski vokabular tek krajem devetnaestog veka, ali ko iole poznaje daoizam zna da „filozofski“ tekstovi imaju i „religioznu“ dimenziju, dok se „religiozna“ literatura uvek poziva na drevne „filozofe“. Daoizam se može u potpunosti razumeti samo ako ga posmatramo u celini: kao životnu mudrost, političku filozofiju, mnoštvo psiho-fizioloških praksi, kao liturgijsku osnovu seoskog društva, kao bitnu komponentu tradicio-

.....
¹ Od kada je pre šezdeset godina *pinyin* postao zvanični standard za transkripciju kineskog jezika, reč 道 („Put“) se i piše kao *dao* što je vernije izvornom izgovoru. U nizozemskom se nažalost, kao jednom od poslednjih jezika, zadržao zastareli i neispravan način pisanja i izgovora „taoizam“ umesto „daoizam“.

nalne kineske medicine, kao protonauku i izvor inspiracije za umetnost i književnost.

Naziv „daoizam“ potiče od *daoja* što doslovno znači „porodica Puta“. Ovaj termin su prvi upotreбили bibliografi dinastije Han (206. p.n.e.-220. n.e.) u pregledima literature sačuvane u carskoj biblioteci. U drevnoj Kini su svi filozofski pravci smatrani „porodicama“ (zajednicama, školama): konfucijanizam (*rujia* ili „zajednica učenih“), mohizam (*mojia* ili „zajednica Učitelja Moa“), legalizam (*fajia* ili „škola zakona“), škola političke strategije (*zonghengjia* ili „škola horizontalnih i vertikalnih saveza“), naturalizam (*yinyangjia* ili „škola *yin-yang*“) itd. Ovi pravci i tradicije nastajali su u periodu od petog do trećeg veka stare ere, takozvanom periodu *Zaraćenih država* u kome su neprestano vođeni ratovi. Tokom ove terminalne faze dinastije Džou (Zhou, 1045-256 p. n. e.), poslednje kineske carske dinastije, veće države su pripajale manje sve dok najmoćnija država Zapadni Ćin (Qin) nije pobedila poslednje konkurente i ujedinila kineske teritorije pod prvom carskom dinastijom Ćin (221-206 p. n. e.). Vojno nasilje, politički kaos i društveno rasulo u periodu *Zaraćenih država* naveli su mnoge na razmišljanje o uzrocima nedaća i načinima da se ponovo uspostavi poredak.

Konfucijanci su zagovarali moralne vrednosti poput čovečnosti, pravednosti (koja se prevodi i kao „osećanje dužnosti“ ili „poštovanje dužnosti“), poštovanje roditelja i obreda kako bi svako znao svoje mesto u hijerarhiji (muškarac je iznad žene, vladar iznad ministara, stariji brat iznad mlađeg) i postupao u skladu sa tim. Legalisti nisu imali poverenja u čovekovu spremnost da sledi ove moralne principe i tražili su izlaz u sveobuhvatnom sistemu zakona koji bi nužno važio za sve: ko se pridržava zakona biće nagrađen, za kršenje zakona sledi stroga kazna. Vlast je u Kini gotovo uvek bila kombinacija konfucijanske retorike i legalističke prakse. Učitelj Mo je bio pristalica piramidalne strukture moći u kojoj se od nižih nivoa očekivalo da slede mišljenje onih na višem nivou, a najviši nivo i autoritet bilo je Nebo. U učenju Mo Cia, koje se može opisati kao religiozni pro-

tosocijalizam, nije bilo mesta za ofanzivno ratovanje ni za mnoge aspekte konfucijaniza koji su smatrani rasipničkim. Daoisti su bili podjednako kritični prema konfucijanizmu. Da bismo stekli predstavu o njihovoj naočigled nekonvencionalnoj viziji, razmotrićemo klasične daoističke tekstove.

Tri klasična spisa daoizma su *Daodejing*, *Knjiga o dao i deu*, ili „Kanonski spis o putu i vrlini“, poznat i kao *Lao Ci* (*Laozi*),² *Džuang Ci* (*Zhuangzi*) i *Lije Ci* (*Liezi*). Doslovni prevod imena „Lao Ci“ je Stari Učitelj, „Džuang Ci“ je Učitelj Džuang i „Lije Ci“ je Učitelj Lije. Gotovo da ne postoje pouzdani podaci o ove tri ličnosti i bila bi zabluda smatrati ih autorima knjiga koje se povezuju s njihovim imenima. Većina drevnih kineskih mudraca nije ništa napisala i ni u kom smislu nije odgovorna za formu i sadržaj spisa koji nose njihova imena. Knjige su nekad nastajale u periodu od nekoliko vekova, a sastavljali su ih učenici, sledbenici i poklonici. O ovim mudracima – Starom Učitelju, Učitelju Džuangu i Učitelju Liu – ne znamo mnogo i zato što im nije bilo do slave i priznanja: poruka je u to vreme bila važnija od glasnika.

Prema jednom predanju, pravo ime Lao Cia bilo je Li Er, ali je dobio i nadimak Lao Dan – Stari Uško. Smatra se da je bio stariji savremenik Konfucija (551-479 p.n.e.) i da je bio istoričar pri carskoj arhivi dinastije Džou. U Kini se starost smatra kvalitetom i stoga protivnici Lao Cia tvrde da je *Daodejing*, *Knjiga o dao i deu*, nastala jedan vek kasnije no što se uobičajeno smatra. Srećna je okolnost što su Kinezi u drevna vremena sahranjivani sa stvarima kojima su bili okruženi tokom života i koje su želeli da imaju i u zagrobnom životu: konkubine, posude, ali i knjige. Zahvaljujući nedavnim arheološkim otkrićima sada posedujemo odlomke teksta koji se poklapaju sa tekstom *Daodejinga* i potiču iz četvrtog veka pre nove ere. Poređenja radi: najstariji fizički sačuvani delovi spisa *Besede* (*Lunyu*) koji se pripisuju Konfuciju nađeni su u grobnici iz sredine prvog veka pre nove ere. Spis *Daodejing* je jedinstven jer ne sadrži nijedno lično

.....
² Oba naziva koristiću naizmenično.

ime, nijedan datum niti istorijske činjenice. Knjiga sadrži dva dela koja su podeljena (i numerisana) kao 81 poglavlja i često imaju oblik aforizma. Ove mudrosti su verovatno sačuvane usmenom predajom. *Daodejing* je prvobitno čitan kao priručnik za mudrog vladara, ali apstraktni karakter teksta omogućava i mnoga druga tumačenja.

Pretpostavlja se da je nekoliko poglavlja spisa *Džuang Ci* (*Zhuangzi*) napisao istorijski Džuang Ci (oko 369-286 p. n. e.) koji je živio u državi Sung smeštenoj između država severne Kine i ogromnog južnog carstva Ču. U vreme dinastije Han spis *Džuang Ci* imao je 52 poglavlja, ali su oko 300. godine n. e. neka poglavlja izbačena, dok su ostala preuređena u 33 poglavlja koja danas poznajemo. Osim istorijskog Džuang Džoua (*Zhuang Zhou*), u knjizi se mogu čuti najmanje još tri glasa: jednog primitivističkog ili anarhističkog autora (za koga je civilizacija bolest), jednog zagovornika sinteze konfucijanskih i daoističkih vrednosti, i jednog sledbenika Jang Džua (*Yang Zhu*, oko 400 p. n. e.) često smatranog „egoistom“. Nijedan filozofski tekst drevne Kine nije imao toliko dubok i dalekosežan uticaj na kinesku književnost kao spis *Džuang Ci*. Spojem suptilne filozofske argumentacije i mistične poezije, humorom, parabolama, alegorijama, izuzetnim metaforama i bogatstvom tema, ovaj spis je od trećeg veka stare ere bio neiscrpni izvor inspiracije za filozofe, pisce i umetnike. Knjiga je takođe imala presudan uticaj na čan (zen) budizam.

U knjizi se često pominje i mudrac Lie čije je ime navodno bilo Lie Yukou. Neizvesno je da li je ovaj Lie Yukou („Lie, borac protiv razbojnika“) stvarno postojao. U vreme dinastije Han kružila je knjiga pod njegovim imenom sačinjena od osam poglavlja, ali spis *Lije Ci* (*Liezi*) kakav danas poznajemo izvesno je nastao tek posle 300. g. nove ere. Spis *Lije Ci* posebno je vredan i zato što sadrži stariji materijal koji potiče iz opširnije i kasnije cenzurisane verzije knjige *Džuang Ci* sa 52 poglavlja. Pretposlednje poglavlje spisa *Lije Ci* posvećeno je kontroverznom „egoisti“ ili „hedonisti“ Jang Džuu (*Yang Zhu*).

Osnovne vrednosti daoizma pokušaću što objektivnije da skiciram na osnovu 22 citata iz spisa *Daodejing*, 24 citata iz spisa *Džuang Ci* i 4 citata iz spisa *Lije Ci*. Nijedan pojedinačni citat nije dovoljan da objasni određene ideje. Stoga sam u osam poglavlja tematski povezao srodne delove teksta i citate čije ukrštanje može voditi dragocenim uvidima. Ni osam izabranih tema ne može se odvojeno čitati jer se u svakoj od njih ogledaju aspekti šire, koherentne celine i njihova međusobna srodnosti i povezanost.

Na kraju i jedno upozorenje: klasični daoistički tekstovi očigledno nisu pisani za iskorenjenog, neurotičnog i egzistencijalnim strahovima progonjenog čoveka dvadeset prvog veka. I ma koliko čudno zvučalo, upravo zato od njih možemo mnogo naučiti. Ali destilat daoističke životne mudrosti koji sada imate u rukama nije nikakav *newage* priručnik za sopstveni spas niti garancija da će onaj ko pročita knjigu iznenada i zauvek otkriti Sreću.

Značenjâ *daoa*

1. Put koji vodi nekud, staza, putanja, putokaz, prolaz.
2. Put kao izraz istinskog stvarnog postojanja stvari, suštinske stvarnosti. Konotacija ovog pojma razlikuje se od učenja do učenja. *Konfucijanizam* naglašava društvenu odgovornost i stav idealizovanog vladara drevnih vremena. *Daoizam* ukazuje na "Put" kao apsolutnu i neizrecivu stvarnost iza sveta promjenljivih pojava; čovek treba da teži spoznaji ovog Puta. Budizam naglašava mogućnost oslobađanja iz kruga reinkarnacije i spoznaju o prolaznosti ljudskog postojanja.
3. Način delanja, postupanje, metod, ispravni postupak, praksa. Iz tog značenja izvedeno je i: učenje, doktrina.
4. Posebna veština.
5. Učenje koje se povezuje sa spisima *Džuang Ci* (*Zhuangzi*) i *Lao Ci* (*Laozi*).
6. Prakse povezane sa školama i tekstovima o samokultivisanju, postizanju besmrtnosti, organizovane verske zajednice poput "Dao Nebeskog Učitelja".
7. Govoriti, iskazati, saopštiti, usmeno preneti; povezano s glagolom *dao* koji znači "voditi" ili "pokazati put".

(Izvor: Paul W. Kroll, *A Student's Dictionary of Classical and Medieval Chinese*)

Dao i prazno

1

Dao koji izgovoriš nije sveobuhvatan *dao*,
ime koje imenuješ nije sveobuhvatno ime,
Bezimeno, početak je Neba i Zemlje,
imenovano, majka je svih stvari.

Lao Ci, *Knjiga o Dao i Deu*, Radosav Pušić, Čigoja, Beograd, 2018,
str. 103.

Ovim rečima počinje *Daodejing* ili *Knjiga o Dao i Deu, Knjiga o Putu i Vrlini*. Verovatno nikada nije postojala jedinstvena izvorna verzija *Daodejinga*, a mnogobrojne postojeće verzije znatno se razlikuju u mnogim pogledima. Treći i četvrti red ovog prvog fragmenta teksta mogu se i ovako prevesti:

„Odsutno“:

početak je

deset hiljada stvari;

„Prisutno“:

majka je

deset hiljada stvari.

Ali smisao ovih reči je jasan. Početak kanonske *Knjige o Putu i Vrlini* kaže da se Put ne može iskazati rečima: svi naši pokušaji da jasno odredimo i opišemo *dao* u njegovoj sveobuhvatnosti osuđeni su na neuspeh. Imena koja pripisujemo *daou* iskazuju naše misli o tome šta je *dao*, ali trajni i postojani *dao* izmiče svim pokušajima da ga obuhvatimo rečima. Čovek ne samo da ne može da iskaže *dao*, već i ne sme da imenuje *dao*. *Dao* mora ostati bezimen: ako ga definišemo određenim pojmom (recimo „veliki“) sugerišemo da *dao* nije sopstvena suprotnost. Ali *dao* je istovremeno veliki i mali. *Dao* bi se mogao opisati kao „transcendentan“ (koji nadilazi čoveka i svet), ali time se sugerije da nije „imanentan“ (prisutan u čoveku i svetu), a *dao* je istovremeno transcendentan i imanentan.

Sve filozofske škole u Kini imaju sopstveni *dao*, sopstveni Put, ali to često jednostavno znači sopstveni „metod“ ili „ispravnii postupak“. Konfuciju se pripisuje sledeći iskaz: „Moj *dao* prožima *jedan* element koje sve uzajamno povezuje“. Njegovi učenici razumljivo žele da znaju koji je to ključni element, ali Konfucije napušta odaju bez objašnjenja. Jedan od učenika pokušao je da odgovori, ali njegovo

objašnjenje poprima komične crte jer taj jedan sveprožimajući element objašnjava kao „lojalnost“... i kao „empatiju“. Ali Konfucijev *dao*, Put, ne može se izraziti rečima bilo da sadrži *jedan* ili više sveprožimajućih elemenata. Daoisti se od drugih filozofskih pravaca razlikuju upravo time što su pojam za suštinu i temelj sveg postojanja proglasili neizrecivim. Jevandelje po Jovanu kaže: „U početku beše reč“. Lao Ci kaže: „U početku beše nešto za šta ne postoje reči“.

Iako je *dao* neizreciv, daoistički klasici su neprestano nastojali da rečima iskažu suštinu *daoa*. Videćemo da su *dao* poredili sa određenim stvarima, svojstvima i delanjima, recimo s vatrom, fleksibilnošću i tokom neprestanih mena. A onaj koji kaže „Put“, implicira i „putovanje“ i zato su u daoizmu podjednako važni teorija i praksa.

U trećem i četvrtom redu navedenog citata *dao* se povezuje sa stvaranjem sveta. Početak „deset hiljada stvari“ – ili mnoštva svih stvari i živih bića – bezimen je, ali „majka deset hiljada stvari“ može imati ime. U sledećem citatu čitamo šta znači „majka deset hiljada stvari“.